

تفسیر سوره انفال

تعاملات عمری،
راهبردهای رویارویی با دشمن

به ضمیمه

تقریری تازه از بحث خمس

احمد عابدینی

فهرست مطالب

۲۱	چگونگی شکل‌گیری تفسیر سوره انفال	۴۳	﴿آیه دوم﴾
۲۳	نگاهی گذرا به سوره انفال	۴۳	ویژگی مؤمنان حقیقی
۲۷	نکته‌ای درباره نام‌گذاری سوره‌ها و ...	۴۴	پاسخ به یک اشکال
۲۷	نکته‌ای درباره ثواب قرائت سوره‌های ...	۴۴	افزایش ایمان در پرتو تلاوت آیات
۲۹	﴿آیه سوم﴾	۴۵	پاسخ به دو اشکال
۲۹	واژه «انفال» کلاً خداست یا مردم؟	۴۶	ارتقای ایمان و توکل
۳۰	دلیل تکرار واژه انفال	۴۷	پاسخ به دو اشکال
۳۱	گستره معنای انفال ﴿﴾	۴۸	﴿آیه سوم﴾
۳۱	«الف و لام» در واژه انفال	۴۸	نمودهای درونی و بیرونی ایمان
۳۲	سه نکته	۴۸	مؤمن واقعی و انفاق
۳۴	پاسخ به چند اشکال و سؤال	۴۹	دریافت‌ها
۳۷	یک کلام و دو فهم متفاوت	۵۰	﴿آیه چهارم﴾
۳۸	تقوای اجتماعی و اصلاح روابط	۵۰	چه کسی سزاوار نام مؤمن است؟
۳۹	اصلاح حقیقی روابط	۵۰	التزام به لوازم ایمان
۳۹	تحلیل مسئله اطاعت از خدا و رسول	۵۰	پاسخ به یک سؤال
۴۱	نکته	۵۱	مؤمنان درجات گوناگونی دارند
۴۱	پاسخ به یک اشکال	۵۱	پاسخ به یک سؤال
۴۱	تفاوت انفال، فیء و غنیمت	۵۳	«مغفرت» و «رزق کریم»

۵۴	آیه پنجم	۷۰	آیه هشتم
۵۴	پیوند آیات	۷۰	تحقق خواست خدا و...
۵۴	پاسخ به چند اشکال و سؤال	۷۱	مراد از «کراهت مجرمان»
۵۶	«گما»: دلالت بر جمله محذوف	۷۱	پاسخ به یک سؤال
۵۶	پاسخ به چند سؤال	۷۲	آیه نهم
۵۸	دلایل ناخرسندی «بدریون»	۷۲	حضور فرشتگان در جنگ بدر
۵۸	خروج از صنف «مؤمنان»	۷۲	پاسخ به چند سؤال
۵۹	آیه ششم	۷۴	معنای استغاثه
۵۹	جند با پیادر	۷۵	پاسخ به یک سؤال
۶۰	تداوم جند	۷۵	تفاوت استغاثه و دعا
۶۰	چرا مجادله؟	۷۵	اجابت خواسته مسلمان
۶۱	دریافت‌ها	۷۶	شیوه اجابت خدا
۶۲	آیه هفتم	۷۶	دریافت
۶۲	دلیل یادکرد خاطرات جنگ بدر	۷۱	آیه دهم
۶۳	خلاصه‌ای از جنگ بدر	۷۷	پاسخ به چند سؤال
۶۵	بگومگو بر سر تقسیم غنائم و...	۷۸	مات آیه ۱۰ انفال با آیه ۱۲۶ آل عمران
۶۵	دلیل مضارع آمدن «یَعِدْکُمْ»	۷۸	پاسخ به یک سؤال
۶۶	مراد از طائفین	۷۹	تحقق قطعی وعده خدا
۶۶	پاسخ به یک سؤال	۸۰	معنای «عزیز»
۶۷	مواجهه با کاروان تجاری یا...	۸۰	معنای «حکیم»
۶۸	مراد از «کلمات» خدا	۸۱	آیه یازدهم
۶۸	پاسخ به یک سؤال	۸۱	نشانه‌های یاری خدا در جنگ بدر
۶۹	خلاصه آیه	۸۲	خواب آرام در شب جنگ!
		۸۳	نزول باران در شب جنگ

پاسخ به یک اشکال	۸۳	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۹۹
کارکرد آب در زندگی انسان	۸۴	یادآوری	۹۹
پلیدی های شیطان	۸۴	آیه چهاردهم	۱۰۰
پاسخ به یک سؤال	۸۵	تکذیبی نحوی درباره آیه	۱۰۰
یادآوری	۸۵	غذاب اخروی ویژه کافران است: ...	۱۰۲
آنا آرامش بخش نزول باران	۸۵	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۱۰۲
ثبات گام ها	۸۶	آیه پانزدهم	۱۰۳
قرائ، آیات سک شوق بدریون	۸۶	جنگوتگی مواجهه با دشمن	۱۰۳
چرا بی پردردن پاهای بدر	۸۷	پاسخ به یک اشکال	۱۰۴
بررسی منابع تاریخی	۸۸	آیه شانزدهم	۱۰۵
آیه دوازدهم	۸۹	قرار بی هدف، ممنوع!	۱۰۵
سخنان پیامبر و افزایش روحیه	۸۹	پاسخ به دو اشکال	۱۰۶
آموزش فنون رزمی توسط پیامبر	۹۰	معنای ولی دبره	۱۰۶
حفظ جان کافران جنگجو!	۹۰	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۱۰۷
بررسی واژگانی	۹۱	سبب سینی تاکتیکی	۱۰۸
ثبات روحی رزمندگان...	۹۱	بررسی واژه «افته»	۱۰۹
ایجاد رعب در دل کافران	۹۲	گریختن از میدان نبرد: خواری دنیوی ...	۱۱۰
ضربه به سر و نوک انگشتان...	۹۴	مقران یان: خاسران دنیا و آخرت	۱۱۱
پاسخ به سه سؤال	۹۵	آیه هفدهم	۱۱۲
همسانی کلمات آیات با محتوا	۹۵	آیه های شگفت انگیز و عجیب!	۱۱۲
توضیح واژه «بنان»	۹۶	حذف جمله شرط	۱۱۳
آیه سیزدهم	۹۷	پاسخ به چند اشکال	۱۱۴
آیا نباید مشرکان کشته می شدند؟	۹۷	فعل به چه کسی مستند است: انسان یا خدا؟	۱۱۶
نتیجه ستیز با خدا و رسول	۹۸		

۱۱۷	رفیقتی که حقیقت شد!	۱۳۴	🕌 آیه بیست و یکم
۱۱۸	یادآوری	۱۳۴	پیوند آیات
۱۱۸	پاسخ به یک سؤال	۱۳۴	دورویی ممنوع
۱۱۸	تغییر نیکو	۱۳۵	🕌 آیه بیست و دوم
۱۲۰	مراد از «سمیع علیم»	۱۳۵	بدترین جنبندگان
۱۲۰	پاسخ به یک سؤال	۱۳۶	پاسخ به دو سؤال
۱۲۲	🕌 آیه هجدهم	۱۳۷	بی عقلی؛ ویژگی بدترین جنبندگان
۱۲۲	«إِذْ» از «ذلکم»	۱۳۸	ارتباط آیات
۱۲۲	ناکارایی نیرنگ کافران	۱۳۹	🕌 آیه بیست و سوم
۱۲۳	نیرنگ کافران چه بود؟	۱۳۹	گره گشایی از معنای آیه
۱۲۴	🕌 آیه نهم	۱۴۰	معنای درست عبارت
۱۲۴	دعای ابوبکر علیه السلام: «بلوای دیگر نیرنگ...»	۱۴۱	معنای «اسمع»
۱۲۵	نکته	۱۴۲	🕌 آیه بیست و چهارم
۱۲۶	توضیحی درباره واژه «حیر» را این آیه	۱۴۲	زنده ساختن واقعی
۱۲۷	معنای «نَعْدُ»	۱۴۳	زندگی واقعی چیست؟
۱۲۷	پاسخ به یک اشکال	۱۴۴	زندگی واقعی، دارای درجات
۱۲۸	خداوند با مؤمنان است	۱۴۶	پاسخ به فراخوان خدا و ی...
۱۲۹	🕌 آیه بیستم	۱۴۷	تفاوت «اطاعت» و «اجابت»
۱۲۹	بار سنگین اطاعت از خدا و رسول	۱۴۹	خدا، نزدیک تر از فرد به خود
۱۳۰	امر به اطاعت از خدا و رسول...	۱۵۰	تنظیرها
۱۳۱	به پیامبر پشت نکنید!	۱۵۱	آثار حائلیت خدا میان انسان و...
۱۳۲	توضیح واژگانی و تبیین معنای آیه	۱۵۱	کوچ اجباری به سوی خدا!
		۱۵۲	مرگ اختیاری؛ گامی در مسیر...
		۱۵۲	استجابات، مرحله ای بالاتر از ا...

۱۵۳	تفاوت نظر نگارنده با نظر علامه	۱۷۱	نهی از خیانت به خدا و رسول
۱۵۴	﴿آیه بیست و پنجم﴾	۱۷۲	خیانت به خدا و رسول چیست؟
۱۵۴	از هدایت دیگران غافل نشوید	۱۷۳	پاسخ به یک اشکال
۱۵۵	عالمان و عارفان، خود را کنار نکشند	۱۷۴	خیانت به خدا و رسول...
۱۵۵	معنای «فته»	۱۷۵	پاسخ به یک سؤال
۱۵۶	یادی از یک فتنه و زمینه‌های شکلگیری آن	۱۷۶	﴿آیه بیست و هشتم﴾
۱۵۷	دریافت‌ها	۱۷۶	منشأ خیانت‌های اجتماعی و سیاسی
۱۵۸	فتنای خاص!	۱۷۷	یادآوری
۱۵۸	دو فتنه	۱۷۷	اجر بزرگ، نزد خداست
۱۵۹	هشدار به فتنه‌بران	۱۷۷	پاسخ به دو اشکال و سؤال
۱۶۰	یادآوری	۱۷۸	مرحوم آیه‌الله منتظری...
۱۶۰	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۱۷۹	﴿آیه بیست و نهم﴾
۱۶۱	فتنه‌شدگان و فتنه‌نشدگان صدر اسلام	۱۷۹	پنجمین خطاب به مؤمنان...
۱۶۳	﴿آیه بیست و ششم﴾	۱۷۹	راه تشخیص حق از باطل
۱۶۳	ترغیب مسلمانان از جانب خدا و پیامبر	۱۸۰	پاسخ به سه اشکال و سؤال
۱۶۴	پاسخ به یک سؤال	۱۸۲	مبین و قرآن
۱۶۵	بررسی واژگانی	۱۸۲	پاسخ به یک اشکال
۱۶۶	دریافت	۱۸۳	زدود شدن بدی‌ها از جامعه سالم
۱۶۷	﴿آیه بیست و هفتم﴾	۱۸۴	تفاوت «تکفیر» و «غفران»
۱۶۷	بررسی شأن نزول	۱۸۵	پاداش‌های چهارگانه تقوایستگان
۱۶۸	پاسخ به یک اشکال	۱۸۵	بهره‌مندی نامحدود از پاداش الهی
۱۷۰	تقیح خیانت‌های اجتماعی	۱۸۶	﴿آیه سی‌ام﴾
۱۷۰	پیامد کارهای بد اجتماعی...	۱۸۶	یادآوری عنایات خدا به پیامبر
۱۷۱	پاسخ به یک اشکال	۱۸۷	مکر در مکه، یادآوری در مدینه

۱۸۷	مکر چیست؟	۲۰۳	نظر علامه دربارهٔ دو آیه ۳۲ و ۳۳...
۱۸۷	بررسی واژگانی	۲۰۵	آیه سی و چهارم
۱۸۹	پاسخ به یک سؤال	۲۰۵	نکته‌ای دربارهٔ ترجمهٔ آیه
۱۸۹	خدا، بهترین مکرکننده!	۲۰۵	پاسخ به سه اشکال
۱۹۰	آیه سی و یکم	۲۰۸	سرپرستان صالح مسجدالحرام
۱۹۰	چند پرسش ادبی و نحوی دربارهٔ آیه	۲۰۸	«تقوا»، معیار اصلی سرپرستی مسجدالحرام
۱۹۰	غیرشدید قرآن از سوی کافران	۲۰۹	اصول و روش انتخاب سرپرستان خانهٔ خدا
۱۹۱	توضیح «ای شرطیه...»	۲۰۹	مراد از «اکثرهم لایعلمون»
۱۹۳	یاد آری	۲۰۹	پاسخ به دو سؤال
۱۹۴	آیه سی و دوم	۲۱۱	آیه سی و پنجم
۱۹۴	مشرکان و درخواست سرگردانان	۲۱۱	نمونه‌ای از بی‌تقوایی مدعیان سرپرستی...
۱۹۵	علامه طباطبایی و تفسیر، متفصّل	۲۱۲	پاسخ به یک سؤال
۱۹۵	پاسخ به یک سؤال	۲۱۲	استمرار کفرورزی، دلیل عذاب مشرکان
۱۹۶	نازول نشدن عذاب بر مشرکان!	۲۱۴	آیه سی و ششم
۱۹۷	فایدهٔ آمدن واژه «هذا»	۲۱۴	پیداگویی شگفت‌انگیز قرآن از وقوع سه جنگ
۱۹۷	قرآن، الفاظی ساده، در عین حال، معجزه	۲۱۵	تسکین و یکبار آئینده مشرکان
۱۹۷	درخواست بارش سنگ	۲۱۶	یاد زری و سبوت
۱۹۸	ترجیح عذاب بر حقانیت قرآن	۲۱۷	آیه سی و هفتم
۱۹۹	پاسخ فخر رازی به دو شبهه	۲۱۷	علت مبارزهٔ تدریجی با مشرکان
۲۰۱	آیه سی و سوم	۲۱۷	مراد از لیمیز
۲۰۱	دلیل عذاب نشدن متقاضیان عذاب	۲۱۸	پاسخ به یک اشکال
۲۰۱	و یغفره استغفارکنندگان، مانع نزول عذاب	۲۱۸	تداوم تیرد با خدا و رسول و...
۲۰۲	پاسخ بدسه اشکال و سؤال	۲۱۹	پاسخ به یک اشکال
۲۰۳	معانی متفاوت «ما کان له»		

پاسخ به دو اشکال	۲۳۸	حُسران بزرگ مشرکان	۲۱۹
بررسی واژه «غنیمت» و مشتقات آن	۲۴۰	آیه سی و هشتم	۲۲۱
تحلیل و جمع‌بندی معنای واژه	۲۴۰	راه نجات مشرکان	۲۲۱
یادآوری	۲۴۱	تفاوت قرائت و شبکه معنایی	۲۲۱
نکته	۲۴۱	تحلیل شبکه معنایی	۲۲۳
مالک خمس: خدا، پیامبر و خویشان او	۲۴۲	و... گ... کون معنایی «یعودوا» و...	۲۲۵
خدا، مالک حقیقی...	۲۴۲	مراد از سنت الان	۲۲۵
تعیین مصارف انحصاری خمس	۲۴۳	آیه سی و نهم	۲۲۷
پاسخ به یک سؤال	۲۴۳	جنگ ناقطع شکنجه نه در رفع...	۲۲۷
یتیمان	۲۴۴	پاسخ به یک اشکال	۲۲۷
درراه مانده	۲۴۶	مقایسه دو آیه مربوط به جنگ	۲۲۸
مساکین	۲۴۶	نشانه‌ها/قرائن	۲۲۹
ورگی‌های دریافت کنندگان خمس	۲۴۸	مصدق آیه، مشرکان مکّه	۲۳۱
پاسخ به یک اشکال	۲۴۸	پاسخ به یک اشکال	۲۳۱
دلیل مصرف خمس در راه «تبلیغ دین»	۲۴۹	نتیجه جنگ	۲۳۲
پاسخ به دو اشکال	۲۵۰	مراد از «فته»	۲۳۲
تبیین واژگانی آیه	۲۵۱	آیه چهارم	۲۳۴
پاسخ به یک سؤال	۲۵۲	مواجهه با مشرکان، متناظر با تصمیم آنان	۲۳۴
خمس، حق خداست	۲۵۲	یادآوری	۲۳۵
مراد از «ذی القربی»	۲۵۳	آیه چهل و یکم	۲۳۶
باید به خویشاوندان پیامبر خمس داد	۲۵۴	با خمس، مخالفت نکنید	۲۳۶
پاسخ به دو سؤال	۲۵۴	دریافت	۲۳۷
یادآوری	۲۵۵	تفاوت خمس، انفال و فیه	۲۳۷
مالکان خمس؛ مصرف کنندگان خمس	۲۵۵		

۲۵۶	پاسخ به یک اشکال	۲۷۶	﴿آیات چهل و پنجم و چهل و ششم﴾
۲۵۷	لزوم تجدیدنظر در معنای «یتیم»	۲۷۶	هشدار خدا به مؤمنان
۲۵۸	معنای «مسکین»	۲۷۷	مراد از «ذکر»
۲۵۹	مصادیق امروزی «درراه مانده»	۲۷۸	پاسخ به یک سؤال
۲۶۰	دشواری پذیرش پرداخت خمس	۲۷۸	اطاعت از پیامبر، هم‌ردیف اطاعت خدا
۲۶۱	پاسخ به یک سؤال	۲۸۰	کدام وحدت و اتحاد؟
۲۶۲	انواع توفیق قرآن	۲۸۱	کدام اطاعت؟
۲۶۳	قدرت نامحدود خدا	۲۸۲	پاسخ به چند اشکال
۲۶۴	پاسخ به دو سؤال	۲۸۵	نزاع، عامل ازهم‌پاشیدگی اجتماعی
۲۶۵	﴿آیه چهل و دوم﴾	۲۸۵	نزاع، عامل ازبین رفتن قدرت معنوی
۲۶۵	چرایی توضیحات بیشتر در این آیه...	۲۸۷	معنای «صبر»
۲۶۶	ترغیب مسلمانان به پرداخت خمس	۲۸۸	فریاد صبر
۲۶۷	پاسخ به چند سؤال و اشکال	۲۸۸	معیت قیومیه خداوند با صابران
۲۶۸	تجربه دینی	۲۹۰	﴿آیه چهل و هفتم﴾
۲۷۰	﴿آیه چهل و سوم﴾	۲۹۰	قدرت مایی و سرمستی؛ ویژگی کافران
۲۷۰	رؤیای پیامبر، زمینه‌ساز پیروزی بدریون	۲۹۱	پاسخ به یک اشکال
۲۷۱	پاسخ به یک اشکال	۲۹۲	ویژگی‌های مشرکان مکه
۲۷۱	استمرار رؤیای پیامبر	۲۹۲	سرمستی مشرکان مکه
۲۷۲	پیشگیری خداوند از اختلاف...	۲۹۲	جلوگیری از راه خدا
۲۷۳	﴿آیه چهل و چهارم﴾	۲۹۳	احاطه خدا بر کار مشرکان
۲۷۳	رؤیای پیامبر، علت تأمه پیروزی نبود	۲۹۳	تفسیری دیگر از آیه
۲۷۴	پاسخ به یک سؤال	۲۹۵	﴿آیه چهل و هشتم﴾
۲۷۴	بررسی اجزای علت تأمه	۲۹۵	تفاوت آیه با آیات پیشین

۳۱۲	سبلی فرشتگان!	۳۱۲	جگونگی تمثّل شیطان برای مشرکان
۳۱۳	سختی جان کندن	۳۱۳	پاسخ به یک اشکال
۳۱۳	پاسخ به یک سؤال	۳۱۳	زینت اعمال توسط شیطان
۳۱۴	عذاب سوزان	۳۱۴	مراد از شیطان در این آیه
۳۱۴	پاسخ به چند اشکال و سؤال	۳۱۴	سازگاری عبارت اهرسه معنای شیطان
۳۱۶	﴿آیه پنجاه و یکم﴾	۳۱۶	معنای و انی جائزکم
۳۱۶	چشیدن آتش	۳۱۶	ویژگی شیطان: راه کردن انسان در معرکه
۳۱۶	پاسخ به دو اشکال	۳۱۶	کینه شیطان از فرزندان آدم
۳۱۷	کارهای بد دنیایی، موجب عذاب برزخ	۳۱۷	راستگویی شیطان!
۳۱۷	پاسخ به چند اشکال و سؤال	۳۱۷	اذعان شیطان به شدت عذاب الهی
۳۲	برزخ	۳۱۷	خلاصه بحث شیطان
۳۲۲	پاسخ به یک اشکال	۳۲۲	﴿آیه چهل و نهم﴾
۳۲۴	﴿آیه پنجاه و دوم﴾	۳۲۴	آیا منافقان در جنگ شرکت داشتند؟
۳۲۴	آگاهی مشرکان که در سرگذشت پیشینیان	۳۲۴	پاسخ به دو اشکال
۳۲۵	علت نیامدن مشبه	۳۲۵	مصادق منافقان
۳۲۵	تفاوت این آیه با آیه یازدهم آل عمران...	۳۲۵	پاسخ به یک اشکال
۳۲۶	پاسخ به دو سؤال	۳۲۶	یهودیان مدینه، مصادق «مريض القلب»
۳۲۷	﴿آیه پنجاه و سوم﴾	۳۲۷	تجربه شخصی برای منافقان و یهود
۳۲۷	تناسب آیات	۳۲۷	اقامه حجت برای بیداری وجدان...
۳۲۸	خداوند نعمت را به نعمت تبدیل نمی کند	۳۲۷	توکل چیست؟
۳۲۸	پاسخ به یک سؤال	۳۲۸	نگاهی دیگر به توکل
۳۲۹	تغییر ندادن نعمت؛ سنت مستمر الهی	۳۲۸	پاسخ به دو سؤال
۳۲۹	معنای سبقت رحمت بر غضب	۳۲۹	﴿آیه پنجاهم﴾
۳۲۹	یادآوری	۳۲۹	بررسی واژگانی

دشواری فهم عبارت «حَتَّى يُعْزِرُوا» ۳۴۸	خشونت در جنگ: تفاوت گمان مفسران ۳۳۰
پاسخ به چند اشکال و سؤال ۳۵۰	پاسخ به یک اشکال ۳۳۰
تأثیر دعا بر تبدیل نعمت به نقمت ۳۵۰	پیوند با آیه قبل ۳۳۲
آیه پنجاه و چهارم ۳۵۰	دلایل نادرستی سخن مفسران ۳۳۲
بحثی درباره تکرار در این آیه با آیه ۵۲ ۳۵۱	شگردهای جنگی پیامبر در این آیه ۳۳۴
پاسخ به دو سؤال ۳۵۲	خشونت طلبی به عبرت آموزی نمی انجامد ۳۳۶
بررسی تفاوت های دو آیه ۳۵۳	پاسخ به یک اشکال ۳۳۷
«ظالم»: جنگ ملاک نابودشدگان ۳۵۴	آیه پنجاه و هشتم ۳۳۸
آیه پنجاه و نهم ۳۵۴	پیش دستی در شکستن پیمان جایز نیست ۳۳۹
ویژگی بدترین جنود کفار: بی وفایی و... ۳۵۴	پاسخ به یک اشکال ۳۳۹
پاسخ به چند سؤال ۳۵۵	اعلان بی نیازی به پیمان، نه پیمان شکنی ۳۴۰
آیه پنجاه و ششم ۳۵۶	پاسخ به یک سؤال ۳۴۰
ویژگی بدترین جنود کفار: پیمان شکنی ۳۵۷	خدا، خائن و دوست ندارد ۳۴۳
سه خبر غیبی از آینده ۳۵۸	دوره بری از امور عاطفی برای... ۳۴۳
نکته ۳۵۸	پناه به پیمان شکنی، نابودی آفریدگان خدا ۳۴۳
پاسخ به یک اشکال ۳۵۸	پاسخ به یک اشکال ۳۴۴
بی پروایی پیمان شکنان ۳۵۹	آیه پنجاه و نهم ۳۴۵
جمع بندی ۳۵۹	تفاوت قرائت و تفاوت های ۳۴۵
پاسخ به یک سؤال ۳۵۹	این که خائن و متقلب پیروزند، توهم است ۳۴۶
مصادیق از تغییر فواید شمشیر ۳۶۰	آیه شصتم ۳۴۶
بدترین جنود کفار ۳۶۰	مراد از آمادگی دفاعی، سلاح اتمی یا... ۳۴۷
آیه پنجاه و هفتم ۳۶۱	بررسی کلمات کلیدی آیه ۳۴۸
یشگویی پیروزی بر بنی قینقاع ۳۶۲	دریافتی تازه از آیه ۳۴۸
۳۶۲	پاسخ به یک اشکال ۳۶۴

معنای دقیق آیه	۳۶۵	پاسخ به یک سؤال	۳۷۹
بررسی محتوای آیه بر پایه واژه‌ها	۳۶۵	یادآوری	۳۸۰
معنای استطعتم، قوه و رباط الخیل	۳۶۶	استدراک	۳۸۰
هدف، ترساندن دشمن است...	۳۶۷	❖ آیه شصت و دوم	۳۸۱
پاسخ به یک سؤال	۳۶۸	گام برداشتن به سوی صلح بدون نگرانی	۳۸۱
نمونه‌هایی از شگردهای پیامبر...	۳۶۸	یاری‌های خدا به پیامبر	۳۸۱
مصادیق ترساندن دشمن...	۳۶۹	بررسی کلمات آیه	۳۸۳
دشمن و اعدایان: روماً دشمن خدا نیست!	۳۶۹	مصادیق نصرت خدا به پیامبر	۳۸۳
تفاوت دشمنان	۳۷۰	❖ آیه شصت و سوم	۳۸۴
هیچ کس چشم بر رحم ندارد	۳۷۰	ایجاد الفت میان دل‌های مؤمنان	۳۸۴
پاسخ به یک اشکال	۳۷۱	پاسخ به دو سؤال	۳۸۵
نه جهاد، نه دفاع: پیشگیری از دفاع!	۳۷۱	خداوند، ایجادکننده الفت	۳۸۵
جمع‌بندی آیه	۳۷۲	فتن میان قلب‌ها...	۳۸۵
ارتباط زنجیره‌ای آیات	۳۷۳	ایجاد الفت مقتضی یا امتناع شرط؟	۳۸۶
دو برداشت متفاوت از صدر و ذیل آیه	۳۷۳	پله‌ها در مسیر الفت	۳۸۶
صلح، مصداق سبیل الله	۳۷۴	پاسخ به یک سؤال	۳۸۷
هزینه‌های پیدا و پنهان جنگ	۳۷۵	ایجاد الفت مقتضی یا امتناع شرط؟	۳۸۷
رهایی از ظلم در ساله صلح	۳۷۵	یادآوری	۳۸۷
❖ آیه شصت و یکم	۳۷۶	بررسی تافی آیات در موضوع صلح	۳۸۸
قاعده صلح	۳۷۶	❖ آیه شصت و چهارم	۳۸۹
جنگ، در تقابل با پیشبرد اسلام	۳۷۶	بررسی تافی آیات در موضوع کفایت	۳۸۹
پاسخ به دو سؤال	۳۷۷	شرافت دادن به مؤمنان	۳۹۰
آغوش باز برای پذیرش صلح	۳۷۸	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۳۹۰
پذیرش صلح: تضمین پیروزی	۳۷۹		

۴۰۹	مصادیق حکمت خدا	۳۹۲	❁ آیه شصت و پنجم
۴۰۹	تفاوت نگرش پیامبر در جنگ بدر	۳۹۲	تشویق به جنگ و صلح...
۴۱۰	❁ آیه شصت و هشتم	۳۹۳	پاسخ به چند اشکال و سؤال
۴۱۰	معنای واژه «کتاب» در این آیه	۳۹۴	واکاوی پیروزی یک نفر بر ده نفر
۴۱۱	پاسخ به دو اشکال و سؤال	۳۹۵	پاسخ به یک سؤال
۴۱۱	بررسی مفردات	۳۹۶	دلیل پیروزی، شناخت دقیق هدف است
۴۱۲	پاسخ به یک اشکال	۳۹۶	پاسخ به دو اشکال
۴۱۳	آیه شصت و نهم	۳۹۷	خلاصه ای آیه
۴۱۳	غنیمت گرفتن؛ زمان مناسب	۳۹۷	بررسی معانیات و فرار
۴۱۴	رفع توهم مسلمانان درباره حرمت غنائم	۳۹۸	پاسخ به یک سؤال
۴۱۵	پاسخ به دو اشکال	۳۹۹	❁ آیه شصت و دهم
۴۱۶	یادآوری	۳۹۹	کاهش میانگین مقاومت مسلمانان در جنگ
۴۱۷	❁ آیه هفتادم	۳۹۹	پاسخ به یک اشکال
۴۱۸	چگونگی برخورد با اسیران	۴۰۰	متغیر بودن شاخص های مقاومت
۴۱۸	نکته ها	۴۰۱	مقایسه با آیه قبل
۴۱۹	مقایسه آیه با محل بحث با آیه چهارم	۴۰۱	معیت ویژه خداوند با صابران
۴۲۰	پاسخ به یک اشکال	۴۰۲	دریافت ها
۴۲۱	مصادیق «خیال»	۴۰۳	❁ آیه شصت و هفتم
۴۲۲	بررسی شأن نزول ها	۴۰۳	چگونگی پیشبرد جنگ...
۴۲۳	اسارت عباس، عموی پیامبر	۴۰۴	تبعات غفلت مسلمانان در جنگ اُحُد
۴۲۴	❁ آیه هفتاد و یکم	۴۰۵	نمونه های مشابه این آیه
۴۲۴	اصل آزادی اسیران	۴۰۶	بررسی معنای «نبی»
۴۲۴	مهربانی در هر حال	۴۰۷	توان رزمی دشمن؛ ملاک اسیرگرفتن
		۴۰۸	اندیشه دنیوی یا اندیشه اخروی؟

۴۲۶	پاسخ به یک اشکال	۴۴۳	نفی ولایت عباس از نظر قرآن
۴۲۷	جواب شرط و جمله مقدر	۴۴۴	تلاش بنی عباس در اثبات ولایت عباس!
۴۲۷	پاسخ به یک اشکال	۴۴۴	کوشش ائمه (ع) در دفع فتنه بنی عباس
۴۲۸	نکته‌ها	۴۴۵	نفی ولایت مسلمانان غیر مهاجر
۴۲۹	نکته‌ی دیگر	۴۴۶	پاسخ به دو اشکال و سؤال
۴۳۰	آیه‌ی ایران: بهترین روش	۴۴۷	هشدار به مسلمانان
۴۳۱	﴿آیه هفتاد و نه﴾	۴۴۷	پاسخ به یک اشکال
۴۳۱	ویژگی‌های رأی‌رمانان	۴۴۹	﴿آیه هفتاد و سوم﴾
۴۳۲	درجه‌بندی مسلمانان	۴۴۹	ولایت کافران بر یکدیگر
۴۳۳	ولایت معنوی	۴۵۰	ولایت ناهلان، مستلزم فساد
۴۳۳	ولایت سیاسی (شرائط حاکمان)	۴۵۰	تحریف دین و خشن نمایاندن آن
۴۳۴	امام علی (ع)، مصداقی برای هر دو مقدم	۴۵۱	پاسخ به چند اشکال و سؤال
۴۳۴	نقش بنی امیه و بنی عباس در انحراف...	۴۵۱	﴿آیه هفتاد و چهارم﴾
۴۳۷	پاسخ به یک سؤال	۴۵۳	مبارک‌النصار، مؤمنان واقعی
۴۳۷	کینه شیعه از خلفا، دست‌پخت بنی عباس	۴۵۴	پاسخ به چند اشکال و سؤال
۴۳۸	بنی عباس، منشأ تکفیر شیعیان	۴۵۶	تأکید بر معنای «فعل»...
۴۳۸	پاسخ به یک اشکال	۴۵۷	پاسخ به سه اشکال
۴۳۹	افول ولایت معنوی و علمی	۴۵۹	﴿آیه هفتاد و پنجم﴾
۴۴۰	ویژگی‌های مهاجران اولی صدر اسلام	۴۵۹	مرور آیات پیشین
۴۴۰	نکته	۴۶۰	پاسخ به یک سؤال
۴۴۱	پاسخ به سه اشکال و سؤال	۴۶۱	اولویت ولایت حضرت علی (ع)
۴۴۱	ویژگی مردم مدینه	۴۶۲	پاسخ به سه اشکال و سؤال
۴۴۲	پاسخ به یک سؤال	۴۶۴	تعیین اولویت، بر اساس علم خداست
۴۴۲	معنای «ولی»، دوستی تأثیرگذار	۴۶۴	پاسخ به یک اشکال

۴۶۵	تقریری تازه از بحث خمس	۵۲۴	منابع و مآخذ
۴۶۷	اشاره	۵۲۸	کتاب‌های منتشر شده از مؤلف
۴۷۰	- بخش اول: چرا خمس بپردازیم؟	۵۲۸	برخی از مقالات عربی منتشر شده
۴۷۰	مقدمه		
۴۷۱	مسلمانان مکه و آیات مربوط به زکات		
۴۷۱	مسلمانان مدینه و آیات مربوط به زکات		
۴۷۲	جواب زکات در اواخر عمر پیامبر (ص)		
۴۷۴	پس از پیامبر تا زمان امام حسن		
۴۷۵	دوران معاویه		
۴۷۶	دوران یزید و پس از آن		
۴۷۷	ائمة اطهار (ع) و استفاده از ظرفیت خمس		
۴۷۸	بررسی واژه «غنیمت»		
۴۷۹	نگاهی به آیه خمس		
۴۸۱	پاسخ به چند اشکال و سؤال		
۴۸۸	نگاهی به روایت «تحلیل خمس»		
۴۹۱	- بخش دوم: پرسش‌های صریح و پاسخ‌های بی‌پرده درباره خمس		

چگونگی شکل‌گیری تفسیر سورة انفال

پس از پایان یافتن تفسیر سورة نور، قرار شد سورة انفال محور بحث قرار گیرد. از آن جا که بخشی از ماهیم این سوره، در خصوص انفال و خمس است - که برخی از علمای قم به‌طور کامل درباره آن بحث کرده‌اند - و قسمتی از آن نیز درباره جنگ بدر است، نگارنده گمان نمی‌کرد در تحلیل آن، سخن حدیثی ارائه دهد.

به هر حال، تفسیر آغاز شد^۱؛ مجالی برای نوشتن نبود؛ زیرا جلسه، شب‌های پنج‌شنبه بود و زمان نوشتن آن طبیعتاً روز پنج‌شنبه بود که آن هم برای تدریس در دانشگاه سپری می‌شد. حین تدریس و بحث، مطالبی بیان می‌شد که «تا» به نظر می‌رسید، احساس شد که ننوشتن، اشتباهی بزرگ است؛ با این حال، باز طالب به رشته تحریر درنیامد تا این که زمان تعطیلی دانشگاه فرا رسید. در این هنگام، مباحث تفسیری به آیه ۴۱ (آیه خمس) رسیده بود.^۲ از این آیه به بعد، افزون بر تدریس، مطالب کلاس نوشته می‌شد. سرانجام، در پاییز ۱۳۹۲ تفسیر این سوره پایان یافت. راقم این سطور، تصمیم گرفت تا اساتذ غیبت‌شده را به نگارش درآورد؛ اما مع الاسف فایل صوتی از دستگاه پاک شده بود و نسخه پشتیبان هم موجود نداشت. ماه رمضان همان سال، علاوه بر تداوم برگزاری کلاس تفسیر برای طلاب، فضای دفتر حضرت آیه الله صانعی «مد ظله العالی» در اصفهان، جلسه تفسیر همین سوره برای نمازگزاران مسجد امام صادق (ع) محله منارجنبان این شهر نیز آغاز شد.

کوشش شد هنگام نگارش مطالب، حتی الامکان، شبهات و اشکالات طلاب و فضلا به یاد آورده شود تا فضای نوشته‌ها تخصصی‌تر گردد. مطالب ارائه‌شده تا پایان ماه رمضان تا آیه ۲۳ و در ماه‌های محرم و صفر نیز تا آیه ۳۰ به رشته تحریر در آمد. به منظور نوشتن ده آیه باقیمانده و به دلایل دیگر، کلاس تفسیر را تعطیل کردم. خوشبختانه کار نگارش به پایان رسید و

۱. نگارنده پیش از این، تفسیر این آیه را در پاسخ به شبهات دانشجویان در قالب جزوه نوشته بود.

دست‌نوشته‌ها را به حروفچین سپردم؛ اما این بار نیز دست‌نوشته‌های مربوط به آیات ۳۰ تا ۳۵ مفقود گردید! از آن جا که رونوشتی در دست نبود، دوباره از اوّل تابستان ۱۳۹۳ این چند آیه نیز نوشته و سرانجام تفسیر این سوره تکمیل شد.

نگارنده از بازگویی این امور، نکاتی چند را مدّ نظر دارد:

۱. برای هر چیز، آفتی است و آفات علم بیشتر است؛ به‌ویژه علوم‌ی مانند تفسیر که امروزه در معرض بی‌مهرهای فراوانی است؛ بنابراین، راهی نیست جز صبر و استقامت که سفارش آیه ۴۶ همین سوره است.

۲. صداهای ضبط‌شده و دست‌نوشته‌ها، هم‌چنین برخی دوباره‌نویسی‌ها باعث شد تا نگارنده، مطالعۀ جدیدی دست یابد و بتواند میان ابتدا و انتهای سوره، پیوندهایی درخور توجه برقرار نماید که در بحث «گاهی گذرا به سوره انفال» به برخی از آن‌ها اشاره شده است. در پایان از عزیزانی که با ریش‌ها و نقدهای خود در شکل‌گیری و بهتر شدن این اثر سهیم بودند، تشکر می‌کنم. هم‌چنین «حروفچین محترم سرکار خانم فاطمه نصر که زحمت سخت‌افزاری این کتاب را متحمل شد»، «فرزندان دلبندم محمد و فاطمه که بازخوانی و تصحیح اثر را به عهده گرفتند و از همدسرسبوی صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم».

احمد عابدینی

اوّل رمضان ۱۴۳۲ هـ، مطابق ۱۴ تیر ۱۳۹۲ ش